

Gyermekek kényszerű áttelepítése az orosz–ukrán konfliktusban

WÉBER DALMA¹

A tanulmány az ukrán gyermekek kényszerű áttelepítésének kérdését vizsgálja az orosz–ukrán konfliktus kontextusában. Nemzetközi szervezetek és kutatóintézetek jelentéseit feldolgozva áttekintést ad arról, miként értelmezhetők a dokumentált esetek a nemzetközi jog keretein belül. A tanulmány részletesen bemutatja a nemzetközi humanitárius jog gyermekek védelmére vonatkozó szabályait, különösen az erőszakos kitelepítések és deportálások szempontjából. Ezek alapján elemzi, hogy az áttelepítések a gyakorlatban mennyiben illeszkednek a jog által meghatározott követelményekhez, és hol mutatkoznak eltérések azokhoz képest. A tanulmány az áttelepítések folyamatát lépésről lépésre követve vázolja a vonatkozó jogi előírásokat, és értékeli, hogy a dokumentált esetek miként valósulnak meg mindezek tükrében. Zárásként pedig a lehetséges nemzetközi büntetőjogi vonatkozásokat is feltérképezi.

Kulcsszavak: orosz–ukrán konfliktus, nemzetközi humanitárius jog, gyermekek kényszeráttelepítése, nemzetközi büntetőjog

Forced Displacement of Children in the Russian–Ukrainian Conflict

The paper explores the issue of forced displacement of Ukrainian children in the context of the Russian–Ukrainian conflict. Drawing on reports from international organisations and research institutes, it provides an overview of how the documented cases can be interpreted within the framework of international law. The paper offers a detailed account of the provisions of international humanitarian law relating to the protection of children with particular attention to forced transfers and deportations. Building on these foundations, it examines the extent to which displacement practices align with established legal standards and where divergences may be observed. Tracing the process of displacement step by step, the paper outlines the

¹ Tudományos segédmunkatárs, Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Nemzetközi Jogi Tanszék; doktori hallgató, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Doktori Iskola.

relevant legal framework and evaluates how the documented cases have unfolded in light of these norms. Finally, it also discusses the potential implications under international criminal law.

Keywords: Russian–Ukrainian conflict, International Humanitarian Law, forced displacement of children, International Criminal Law

Bevezetés

Nem sokkal az orosz–ukrán háború kitörésének első évfordulóját követően, 2023. március 17-én a Nemzetközi Büntetőbíróság (ICC) Tárgyalás-előkészítő Kamarája elfogatóparancsot adott ki Vlagyimir Putyin, az Oroszországi Föderáció elnöke, valamint Marija Alekszejevna Lvova-Belova, az orosz elnöki hivatal gyermekjogi biztosa ellen. A közlemény indoklása szerint megalapozott a gyanú, hogy mindketten felelősek ukrán gyermekek Ukrajna megszállt területein belüli, vagy onnan Oroszországba történő jogellenes áttelepítéséért.²

Az orosz–ukrán konfliktus eszkalálódása óta számtalan jelentés született az ukrán gyermekeket ért atrocitásokról. Nemzetközi kormányközi és civil szervezetek, kormányzati intézmények, valamint akadémiai kutatóközpontok által készített tucatnyi dokumentum számol be arról, hogy ukrán gyermekeket orosz megszállás alatti ukrán régiókba, vagy egyenesen Oroszország területére szállítottak. Az érintett gyermekeknek két nagyobb csoportját különböztetik meg. Az elsőbe tartoznak azok, akiket szüleikkel vagy törvényes gyámjukkal együtt telepítettek át. A második csoportot a kíséret nélkül maradt gyermekek alkotják: ide tartoznak az 1. árvák; 2. akiknek ugyan van fellelhető hozzátartozójuk, de a háború következtében elszakadtak tőlük; 3. akiknek van hozzátartozójuk, de a háború kitörésekor már valamilyen gyermekvédelmi intézményben, menedékhelyen vagy kórházban tartózkodtak.³

Számok tekintetében a különböző jelentések alapján egyetértés van abban, hogy lehetetlen pontosat és biztosat mondani. Egyrészt azért, mert a különféle gyermekcsoportok összemossa gyakran duplikációt okoz, és sok kimutatásba beleszámítják azokat is, akik a szüleikkel együtt lépték át a határt.⁴ Másrészről pedig a két oldal hivatalos forrásaiból származó adatok merőben eltérnek, és a hitelesített információkhoz nehéz a hozzáférés. Lvova-Belova azt állította, hogy több mint 700 ezer ukrán gyermeket „helyeztek át” Oroszországba. Ezzel szemben a másik oldalon az ukrán elnök gyermekjogokért felelős megbízottja, Daria Heraszimcsuk a valós számot inkább 200–300 ezer közé teszi, amiből Ukrajna eddig megközelítőleg 20 ezer esetet erősített meg.⁵ Az Egyesült

² International Criminal Court 2023.

³ Anti-Discrimination Centre Memorial Brussels 2023.

⁴ Independent International Commission of Inquiry on Ukraine 2023b: 17. (93. bekezdés).

⁵ ÖDEBRINK 2025: 2.

Államok Külügyminisztériuma által vezetett Conflict Observatory kezdeményezés részeként a témában folyamatosan kutatást végző Yale Egyetem Humanitarian Research Lab (HRL) szerint a tényleges szám valahol 35 ezer körül lehet.⁶ Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztos Hivatala (OHCHR) kifejezetten gyermekjogi fókuszú, Ukrajnára vonatkozó 2024. év végi jelentésében 200 esetet tudott hitelesen igazolni úgy, hogy Oroszország a megszállt területekhez nem adott hozzáférést.⁷ Az ENSZ Nemzetközi Gyermekjogi Alapja (UNICEF)⁸ az ICC és az OHCHR korábbi beszámolóira hivatkozva megerősítette, hogy az orosz–ukrán konfliktus 2022-es eszkalálódása óta több ezer gyermeket telepítettek át kényszerrel a megszállt ukrán területekre vagy Oroszországba.⁹ Ezenfelül azonban az UNICEF nyilvános anyagai alapvetően nem közölnek hitelesített, országos összesítést arról, hány gyermeket szállítottak át Oroszországba vagy az orosz ellenőrzés alatt álló ukrán területekre. A szervezet elsősorban a gyermekek védelmére és a családegyesítésre összpontosít. Az eltérő hatósági adatok és a korlátozott hozzáférés miatt a teljes lépték önálló ellenőrzése továbbra is nehéz, és inkább az azonosítást, regisztrációt, nyomon követést és a visszatérés megszervezését támogatja az ukrán és orosz partnerekkel együttműködve.¹⁰

A pontos számadatok mellett a jelentések a gyermekek kényszeráttelepítésével kapcsolatos leggyakrabban hivatkozott indokok beazonosítását és elemzését célozzák. Ebből a szempontból kiemelendő az EBESZ emberi dimenziós eszköztárának egyik alappillére, a Moszkvai Mechanizmus. A mechanizmust 1991 óta mindössze tizenötször léptették életbe, ebből hat alkalommal 2022 márciusa után, az orosz–ukrán háborúval összefüggésben.¹¹ A 2023 áprilisában létrehozott független vizsgálóbizottság kifejezetten az ukrán gyermekek kérdésére fókuszált. Elsődlegesen az árvákra és a kísérő nélküli gyermekekre összpontosít, mivel ők a csoporton belül a legsebezhetőbbek. A bizottság három fő indokot azonosított: a) biztonsági okokból végrehajtott evakuálás; b) örökbefogadásra vagy nevelőszülői elhelyezésre irányuló átszállítás; és c) ideiglenes elhelyezés úgynevezett rekreációs táborokban.¹²

Noha van rá példa, hogy a kényszerű áttelepítésre adott indoklás megfelel a jogi követelményeknek, a vizsgált ügyek többségében megalapozottan merül fel a háborús bűncselekmények és az emberiség elleni bűncselekmények gyanúja.

⁶ Humanitarian Research Lab [é. n.].

⁷ Office of the High Commissioner for Human Rights 2025: 2. (3. bekezdés).

⁸ Az UNICEF 2024. év végi adatai szerint 2022 januárja óta az ukrán lakosság kb. 40%-a, vagyis több mint 14 millió ember kényszerült legalább átmenetileg elhagyni otthonát. Közülük nagyjából 6,5 millióan élnek menekültként külföldön, akiknek megközelítőleg 34%-a gyermek (0–17 év). További 3,7 millió ember él belső menekültként. Közülük mintegy 630 ezer gyermek már visszatért származási helyére, körülbelül 700 ezer gyermek továbbra is olyan területeken tartózkodik, amelyek orosz megszállás vagy *de facto* irányítás alatt állnak, emiatt pedig folyamatos katonai támadások, valamint súlyos ellátási hiányok nehezítik mindennapjaikat. UNICEF 2024: 18.

⁹ UNICEF 2024: 38.

¹⁰ UNICEF 2022: 8. pont

¹¹ BÍLKOVÁ–ŠTEINERTE 2024.

¹² BÍLKOVÁ–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 1.

Jelen tanulmány célja egyfelől átfogóbb képet nyújtani a gyermekek védelméről nemzetközi fegyveres konfliktusok során, különös tekintettel a humanitárius jog deportálásra és erőszakos kitelepítésre vonatkozó szabályaira. Ez azért is fontos, mert a politikai narratíva és a sajtó a gyermekeket érintő jogsértéseket rendszerint felnagyítva mutatják be. Ez részben indokoltnak tekinthető, ám a jog tárgyilagos értékelését könnyen háttérbe szoríthatja. Való igaz, hogy a humanitárius jog a gyermekeket különösen sérülékeny csoportként kezeli: a civileknek biztosított általános védelmen túl kifejezetten rájuk szabott, speciális garanciákat biztosít, ami fokozott felelősséget ró a konfliktusban részt vevő felekre. A jog értékelése ugyanakkor következetesen minden védett személy, legyen az gyermek, felnőtt nő vagy férfi, jogellenes áttelepítését bűncselekményként kezeli.¹³

A tanulmány másik célja pontról pontra bemutatni, hogy az orosz–ukrán konfliktus kapcsán a kíséret nélkül maradt gyermekek kényszeres áttelepítésére vonatkozó előírásokat miért és hogyan sértik a különböző jelentések által azonosított esetek. A tanulmány elsősorban a nemzetközi humanitárius jogra fókuszál, míg az emberi jogi aspektusokat csupán ott vonjuk be, ahol azok figyelembevétel nélkülözhetetlen.

Végezetül pedig a tanulmány kitér a feltételezett jogsértések nemzetközi büntetőjogi vonatkozásaira.

Gyermekek védelme nemzetközi fegyveres konfliktus idején

A nemzetközi humanitárius jog célja a harci tevékenységek hatásainak korlátozása, valamint azoknak a személyeknek és létesítményeknek a védelme, akik vagy amelyek nem vesznek részt a hadviselésben. Egyik alapvető pillére a megkülönböztetés elve, amely világosan elválasztja egymástól a támadható és a nem támadható személyeket, illetve objektumokat. A genfi egyezmények és kiegészítő jegyzőkönyveik pontosan meghatározzák, kik és mik tartoznak a védett kategóriába, valamint rögzítik azokat a szabályokat, amelyek megerősített védelmüket biztosítják. Védett személynek minősül minden olyan polgári személy, aki nem tagja a fegyveres erőnek és nem vesz részt közvetlenül az ellenségeskedésben, ideértve például a gyermekeket, a várandós és kisgyermekes anyákat, valamint a konfliktus helyszínén tartózkodó újságírókat, haditudósítókat. Védelmet élveznek a speciális státuszú, nem harcos, de nem is polgári lakossághoz tartozó személyek, mint az egészségügyi és vallási személyzet vagy a fegyveres erőket kísérő személyek, továbbá a harcképtelenné vált kombattánsok, így a sebesült, beteg vagy hajtótörött katonák és a hadifoglyok.¹⁴

A humanitárius jog kiemelt figyelmet fordít a polgári lakosságon belül is bizonyos, különösen sérülékeny csoportokra, így például a gyermekekre. Egyfelől rájuk is vonatkoznak a civilek biztonságát garantáló általános szabályok, másrészt sajátos helyzetükből

¹³ VARGA 2021: 562.

¹⁴ International Committee of the Red Cross [é. n. a].

fakadóan különleges védelemre jogosultak.¹⁵ Általános szinten nemzetközi fegyveres konfliktus esetén leginkább az 1949-es VI. Genfi Egyezmény rendelkezik, amely a polgári lakosság védelmének szabályait fekteti le, és számos, a gyermekek javát szolgáló előírást tartalmaz. Már ekkor is világos volt, hogy a gyermekeket különösen védeni kell a háborús cselekmények következményeitől, noha az erre vonatkozó alapelvet 1949-ben még nem fogalmazták meg.¹⁶ Ennek értelmében az általános szintű védelem kiterjed: a személyi és emberi méltóság tiszteletben tartására; az emberséges bánásmódra; a kényszerítés, kínzás, megtorlás, kollektív büntetések és túszszedés tilalmára.¹⁷ Erre erősít rá a hadviselés eszközeinek és módjainak szempontjából az I. 1977-es Kiegészítő Jegyzőkönyv, amely a megkülönböztetés elve mentén előírja, hogy a polgári lakosságot és javakat minden körülmények között el kell különíteni a harcosoktól és a katonai célpontoktól. Tilos a civilek elleni támadás, a rettegés-keltés, a válogatás nélküli vagy aránytalan csapás, a megtorló támadás, valamint a civilek katonai célokra való felhasználása.¹⁸

A védelem következő, speciális szintje már kifejezetten a gyermekekre vonatkozóan hoz létre további szabályokat, amelyeknek célja a csoport tagjainak fokozott kiszolgáltatottságából fakadó sajátos szükségletek figyelembevétele. A genfi egyezményekből korábban hiányzó, elvi szintű garanciát az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv pótolta, amelynek 77. cikke kimondja, hogy „[a] gyermekeket különösen kíméletben kell részesíteni, és védeni kell őket minden illetlen cselekménnyel szemben”. Gyakorlati szinten a speciális védelem több területre is kiterjed, ilyen például: a gyermekek elszállítása vagy evakuálása, egészségügyi és biztonsági övezetek kialakítása számukra, a megfelelő ellátás és gondoskodás biztosítása, a családegyesítés és az egyedül maradt gyermekek védelme, az oktatáshoz és kulturális környezethez való jog, a fogva tartott gyermekek életkorához igazodó bánásmód, a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvételének és a halálbüntetésnek a tilalma.¹⁹

Mindezen belül a szabályozás az életkorhoz igazodva eltérő mértékű védelmet biztosít.²⁰ Bár a nemzetközi humanitárius jog nem ad egységes, minden forrásra kiterjedő meghatározást a „gyermek” fogalmára, a genfi egyezmények és kiegészítő jegyzőkönyveik rendszerében a 15. életév a leggyakrabban használt határvonal gyermek és felnőtt között.²¹ Nemzetközi fegyveres konfliktusban a részes feleknek törekedniük kell a 12 év alatti gyermekek azonosítására személyazonossági lappal vagy más egyértelműsítő módszer alkalmazásával.²² 15 év alattiak esetében az árva vagy családjuktól elszakított gyermekek számára biztosítani kell, hogy megfelelő ellátásban, nevelésben

¹⁵ International Committee of the Red Cross 2003.

¹⁶ PLATTNER 1984: 142.

¹⁷ A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény (a továbbiakban IV. Genfi Egyezmény), 27–34. cikk.

¹⁸ Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő I. Jegyzőkönyv a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 48. és 51. cikk.

¹⁹ International Committee of the Red Cross 2003.

²⁰ HENCKAERTS–DOSWALD-BECK 2005: 492. (135. szabály).

²¹ SANDOZ–SWINARSKI–ZIMMERMANN 1986: 914. (3237. bekezdés).

²² IV. Genfi Egyezmény, 24. cikk 3. bekezdés.

és – szükség esetén – vallási támogatásban részesüljenek. Mindezt, a körülményekhez mérten, olyan személyek felügyelete alatt, akik a gyermekkel azonos kulturális közegből származnak. Ezenkívül egy adott nemzetközi konfliktusban részt vevő feleknek, szintén lehetőség szerint, gondoskodniuk kell arról is, hogy a magukra maradt gyermekeket a harcok idején semleges országban helyezték felügyelet alá. Ez utóbbi kapcsán megemlítendő, hogy csak és kizárólag akkor kerülhet rá sor, amennyiben garantált, hogy minden korábban meghatározott feltétel teljesül.²³ Továbbá valamely összeütköző fél területén tartózkodó külföldiek esetében a 15 éves kor alatti gyermekek ugyanabban az elbánásban kell részesüljenek, mint amely az érintett állam saját állampolgárait is megilleti.²⁴ Ugyanakkor megszállt területeken a megszálló hatalom köteles a megszállás előtt bevezetett, az élelmezésre, az egészségügyi ellátásra és a védelemre vonatkozó kedvezményes intézkedéseket fenntartani.²⁵ A jog szigorúan tiltja a 15 év alatti gyermekek harci tevékenységekben való részvételét és besorozásukat, valamint előírja, hogy a 15–18 éves korosztályból a legidősebbek toborzására kell törekedni. Amennyiben a gyermekek mégis részt vesznek a harcokban, hadifogolytátság és különleges védelem illeti meg őket.²⁶ Ezenfelül az internált, azaz biztonsági okokból vagy önkéntes alapon felügyelet alatt tartott 15 év alatti gyermekek számára fiziológiai szükségleteiknek megfelelő többletelismiszer kell biztosítani.²⁷

A következő védelmi szint a 18 év alattiakat érinti. A szabályok egyaránt kimondják, hogy fegyveres összeütközéssel kapcsolatos bűncselekmény esetén a 18 évnél fiatalabakra nem szabható ki halálbüntetés, és a már kiszabott ítélet sem hajtható végre.²⁸

A humanitárius jog által kialakított védelmi keretet bizonyos pontokon kiegészíti az ENSZ égisze alatt létrejött 1989-es Gyermekjogi Egyezmény. Ez az alapvetően emberi jogi egyezmény rögzíti a gyermekek élethez, fejlődéshez, védelemhez, valamint a társadalmi részvételhez való jogát.²⁹ Egyik jelentős újítása a fogalommeghatározás. Szemben a humanitárius jogban gyakran alkalmazott 15 éves határral, kimondja, hogy „gyermek az a személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri”.³⁰ Ez pedig lényegesen kedvezőbb, hiszen magasabb korhatárt rögzít egy olyan nemzetközi szerződés keretében, amelyet 196 ország, köztük Oroszország és Ukrajna is ratifikált.³¹

A gyermekek biztonságát célzó előírások nem csupán a nemzetközi szerződések szintjén jelennek meg, hanem a szokásjog részeként is elfogadottá váltak. Az államok túlnyomó többsége által elismert gyakorlat és jogi meggyőződés révén kötelező erejük

²³ IV. Genfi Egyezmény, 24. cikk 1–2. bekezdés.

²⁴ IV. Genfi Egyezmény, 38. cikk 5. bekezdés.

²⁵ IV. Genfi Egyezmény, 50. cikk 5. bekezdés.

²⁶ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 77. cikk 3. bekezdés.

²⁷ IV. Genfi Egyezmény, 89. cikk 5. bekezdés.

²⁸ IV. Genfi Egyezmény, 68. cikk 4. bekezdés és lásd: I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 77. cikk 5. bekezdés.

²⁹ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

³⁰ 1991. évi LXIV. törvény, 1. cikk.

³¹ OHCHR [é. n.].

van még azokra az országokra nézve is, amelyek nem csatlakoztak a vonatkozó egyezményekhez. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (ICRC) által készített nemzetközi humanitárius szokásjogról szóló tanulmány minden szabálya, amely a civilek védelmét célozza, automatikusan vonatkozik a gyermekekre is. Ezen túl a 135. szabály fekteti le, hogy a gyermekeket különös tisztelet és védelem illeti meg nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres konfliktusok idején.³² Ez az egyik legfontosabb pont, ugyanis szokásjogi szinten erősíti meg az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 77. cikke által rögzített speciális védelemről szóló alapelvet.³³

Jogszerű vagy jogszerűtlen áttelepítések?

Fegyveres konfliktusok idején a gyermekeket a nemzetközi humanitárius jog különleges védelemben részesíti, amely túlmutat a civil lakosság általános védelmén. Ez a speciális jogi státusz többlétszabályokat von maga után, amelyeket a konfliktusban részt vevő feleknek maradéktalanul tiszteletben kell tartaniuk. Ennek következményeként a kényszerrel végrehajtott áttelepítések, amelyek egyébként is csak kivételes körülmények között, szigorú jogi feltételek teljesülése esetén megengedettek, gyermekek esetében további jogi előírásokhoz kötöttek.

Önkéntes vagy kényszeres áttelepülés

Deportálásra és erőszakos kitelepítésre vonatkozóan elsősorban a IV. Genfi Egyezmény 49. cikke rendelkezik nemzetközi fegyveres konfliktusok viszonylatában. A humanitárius jog a kényszerű áttelepítés körébe sorolja a deportálást és az erőszakos kitelepítést. Alapvető különbség, hogy míg a deportálás államhatárokon átnyúló áthelyezést jelent, például a megszállt területről a megszálló állam területére vagy egy harmadik országba, addig az erőszakos kitelepítés jellemzően államhatárokon belüli kényszerített lakosságmozgatást jelent. Tekintettel arra, hogy a kényszerű áttelepítések mindkét formája súlyos humanitárius következményekkel jár, a nemzetközi jog főszabályként tiltja, hogy megszállt területekről védett személyeket egyénileg vagy csoportosan a megszálló hatalom területére vagy bármely más országba hurcoljanak.³⁴ A rendelkezés egyik kulcskérdése tehát, hogy az áthelyezés az érintett személy saját akaratából történt-e. Gyermekek esetében a kitelepítéshez való hozzájárulás azonban nem lehet saját döntés, ehhez „a fellelhető szülők, vagy törvényes gyám írásbeli hozzájárulása szükséges”.³⁵ Ebből a szempontból problémás az a megközelítés, ami 2022 áprilisában egy Rosztovban működő befogadóhely igazgatójának nyilatkozatából derül ki. Eszerint a 2022. februári orosz támadás

³² HENCKAERTS–DOSWALD-BECK 2005: 479–482. (135. szabály).

³³ HENCKAERTS 2005: 14. és 15.

³⁴ IV. Genfi Egyezmény, 49. cikk.

³⁵ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 78. cikk.

előtt alig néhány perccel született döntés egyes ukrán intézmények evakuálásáról, ahol állítólag a gyermekek beleegyezésüket adták, hogy orosz családokhoz szállítsák őket. A háború kitörése idején viszont számos intézményben élő gyermeknek voltak szülei vagy törvényes gyámjuk, akiknek a hozzájárulására lett volna szükség az áttelepítés jogszerű kivitelezéséhez. Mivel azonban helyettük olyan személy döntött, aki arra nem volt feljogosítva, ezért ez nem tekinthető érvényes jóváhagyásnak.³⁶ Azonban abban az esetben is tovább kell gördíteni a vizsgálódást, ha a gyermekek evakuálásához egy arra ténylegesen jogosult személy adta meg az engedélyt. A kényszerű áttelepítések esetében alapvető fontosságú a cselekmény erőszakosságának megállapítása. Az erőszak nem korlátozódik a fizikai erőszakra, magában foglalhatja az erőszakkal vagy kényszerrel való fenyegetést, a fogva tartást, pszichológiai elnyomást, vagy a hatalommal való visszaélést.³⁷ Erre vonatkozólag az EBESZ-jelentés többször is rámutatott arra, hogy az ukrán gyermekek üdültáborba küldésénél a szülők vagy törvényes gyámok beleegyezése nem tekinthető teljesen önkéntesnek. Az orosz hatóságok ugyanis több ízben kihasználták az ukrán családok kétségbeejtő gazdasági helyzetét, és fenyegetéssel igyekeztek elérni a szülői hozzájárulást.³⁸ Az így kieszközölt, látszólagos jóváhagyás pedig nem jogszerű, mivel adott személynek nem volt tényleges választási lehetősége.

Megszállt területeken kívülrre történő áttelepítés

A IV. Genfi Egyezmény 49. cikke értelmében a védett személyek megszállt területen kívüli áttelepítése, különösen a megszálló állam területére, továbbra is tilos, kivéve, ha az teljes mértékben elkerülhetetlen.³⁹ A gyermekek esetében az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 78. cikke kimondja, hogy más országba történő szállításuk kizárólag meghatározott körülmények között engedhető meg, például egészségügyi okokból, gyógykezelés céljából. A szabály kifejezetten azokra a gyermekekre vonatkozik, akik nem a megszálló hatalom állampolgárai.⁴⁰ Egészségi állapotuk kivételt képezhet az általános tilalom alól, és lehetővé teheti átmeneti átszállításukat harmadik állam területére, beleértve a megszálló hatalom országát is, még a szülők vagy a törvényes gyám beleegyezésének hiányában is.

Az EBESZ 2023-as jelentése szerint az orosz megszálló hatóságok rendszeresen hivatkoznak egészségügyi indokokra. Ukrán források arról számoltak be, hogy orosz orvosok egy megszállt területen működő ukrán gyermekintézményben például úgy ítélték meg, hogy a bentlakók többségét Oroszországba kell vinni gyógykezelés céljából. Az EBESZ ugyanakkor hangsúlyozta, hogy ezeknek a beszámolóknak a hitelességét nem minden esetben tudta ellenőrizni. Bizonyítottan előfordult azonban, hogy az eredetileg jogszerűnek tekinthető, egészségügyi indokkal megkezdett átszállítás később az orvosi

³⁶ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 33.

³⁷ International Criminal Court 2011: 4–5.

³⁸ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 67.

³⁹ SCHMITT 2022a.

⁴⁰ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 78. cikk.

kezeléssel össze nem függő okok miatt elhúzódott. Egy Mariupolban kezelt kislányt például 2022 márciusában más gyermekekkel együtt Donyeckbe vittek, anélkül, hogy egészségi állapota ezt indokolta volna. Onnan Moszkva közelébe került, majd 2022 őszén orosz nevelőszülőkhöz helyezték. Ukrán területen élő családja egészen 2022. december végéig nem tudott vele kapcsolatba lépni. A megszálló hatalom területére történő átszállítás egészségügyi indokból kifolyólag is csak átmeneti lehet. Ha a kint tartózkodás bármi más okból meghosszabbodik, az az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 78. cikkének megsértését jelenti.⁴¹

Ezzel összefüggésben kiemelendő, hogy a betegek és sebesültek orvosi ellátáshoz való joga feltétel nélküli. Felülírja az állampolgárságra vonatkozó kritériumokat, valamint a hadviselő felekhez való bármilyen kötődést. Éppen ezért az egészségügyi szükségletekre való hivatkozás során, különösen az árva vagy kísérő nélküli gyermekek esetében, fokozott körültekintésre van szükség, mert könnyűszerrel használható jogszerűtlen áttelepítések igazolására.⁴²

Biztonsági okokból történő evakuálás

A genfi egyezmények megalkotásakor a jogalkotók arra törekedtek, hogy a fegyveres konfliktusok valóságát összehangolják a humanitárius jog alapvető céljával. Ennek érdekében két, szigorúan korlátozott kivételt engedtek meg a kényszerű áttelepítés teljes tilalma alól: ha azt parancsoló katonai okok vagy a lakosság biztonsága megköveteli.⁴³ Továbbá az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 78. cikke gyermekek esetében nemcsak az orvosi kezelést ismeri el az általános tilalom alóli kivételnek, hanem azt is, ha testi épségük megóvása érdekében szállítják át őket egy másik állam területére. Ez az egészségügyi okokhoz hasonlóan a szülői beleegyezés követelményét is háttérbe szoríthatja. Ahogy azt a különböző jelentések is mutatják, az orosz fél többször is biztonsági okokból végrehajtott evakuálásra hivatkozott, amikor az ukrán gyermekek kényszerű áttelepítését indokolta. Erre két alkalommal az ENSZ Biztonsági Tanácsának informális keretek között zajló Arria-formátumú értekezletén került sor.⁴⁴ Az első, orosz szervezésű találkozón 2023 áprilisában Lvova-Bełova számolt be arról, hogy az ukrán gyermekek áttelepítése biztonságuk garantálása érdekében valósult meg.⁴⁵ Emellett Vaszilij Nebenzia, Oroszország állandó ENSZ-képviselője azt is elmondta, hogy a gyermekek evakuálása a humanitárius jog követelményeinek megfelelően zajlott.⁴⁶ Ebből a szempontból figyelembe kell venni a IV. Genfi Egyezmény 17. cikkében foglaltakat is, miszerint a harcoló feleknek törekedniük kell az ostrom alatt álló területekről a sérültek, idősek, gyermekek és várandós

⁴¹ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 39–40.

⁴² BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 39–40.

⁴³ Lásd IV. Genfi Egyezmény, 49. cikk.

⁴⁴ Security Council Report 2020.

⁴⁵ RussiaUN 2023: 27–35. perc.

⁴⁶ Permanent Mission of the Russian Federation to the United Nations 2023.

nők biztonságos kimenekítésére. Az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 58. cikke azt is lefekteti, hogy az összeütköző feleknek minden tőlük telhetőt meg kell tenniük, hogy a civileket eltávolítsák a katonai célpontok közeléből. Emellett, lehetőségeikhez mérten, kerülniük kell katonai létesítmények elhelyezését sűrűn lakott térségekben, és kötelesek minden rendelkezésükre álló óvintézkedést megtenni a polgári lakosság védelme érdekében. 2022 márciusában az evakuálási kötelezettség különösen élesen vetődött fel, ugyanis a háború kezdeti szakaszában Kelet-Ukrajna jelentős területeit szállta meg az orosz hadsereg, miután az ukrán haderő heves ellenállást tanúsított.⁴⁷ Harkivban a megszakítás nélküli bombázások civil lakónegyedeket romboltak le, és az infrastruktúra nagy része is megsemmisült. Mariupolt hasonlóképpen teljesen körbezárta az orosz haderő nem egészen egy hónappal a háború kitörése után. A várost súlyos bombatámadások érték, és a lakosság hosszú időre alapvető ellátás nélkül maradt.⁴⁸ Az ostrom alá vett, sűrűn lakott területeken a hadviselés további gyakorlati szempontjait is mérlegelni kell. Egyfelől ha ukrán katonai létesítmények települnek gyermekellátó, oktatási-nevelési intézmény közelébe, azzal megsértik a védekezés során megkövetelt óvintézkedési kötelezettséget. Másfelől ha ugyanez orosz részről történik, és orosz katonai célpontokat helyeznek ukrán polgári létesítmények mellé, az védelmet biztosíthat az orosz félnek az ukrán támadásokkal szemben. Ez pedig kicsúcsosodhat védett személyek emberi pajzsként való felhasználásában, ami háborús bűncselekmény. Az egyre hosszabbra nyúló frontvonal és a várható jövőbeni összecsapások elegendő jogalapot adhatnak arra, hogy a gyermekeket evakuálják a hadműveletek sújtotta területekről, akár családjaikkal együtt, akár gyermekvédelmi intézmények által szervezett csoportokban.⁴⁹

Az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 78. cikke előírja, hogy a gyermekek másik állam területére történő áttelepítése minden esetben a Védőhatalom felügyelete alatt, az érintett felek egyetértésével valósuljon meg. Emellett részletes, fényképes igazolványt kell készíteni róluk, amelyet az ICRC-nak továbbítanak annak érdekében, hogy elősegítsék a családjukhoz és hazájukba való visszatérésüket. A Védőhatalom egy olyan semleges, harmadik állam, amelyet a hadviselő felek jelölnek ki közösen. Feladata, hogy ellenőrizze a humanitárius jog, különösen a genfi egyezmények előírásainak betartását, és védelmet nyújtson a konfliktus során érintett személyek számára.⁵⁰ Az orosz–ukrán konfliktus vonatkozásában egyelőre azonban nincs kijelölt Védőhatalom. 2022 augusztusában Ukrajna megállapodást kötött ugyan Svájcjal, viszont ennek érvényességét Oroszország nem fogadta el.⁵¹ A jog lehetőséget biztosít azonban arra is, hogy amennyiben a felek nem tudnak megegyezni egy harmadik állam kijelölésében, akkor a közvetítő funkciót egy nemzetközi humanitárius szervezet is elláthatja.⁵² Ez az esetek nagy többségében

⁴⁷ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 37.

⁴⁸ Amnesty International 2022: 4–5.

⁴⁹ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 51. cikk 7. bekezdés és 57. cikk 2. bekezdés, 58. cikk és lásd: IV. Genfi Egyezmény, 28. cikk és lásd: BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 37.

⁵⁰ IV. Genfi Egyezmény, 9–12. cikk és lásd: I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 5. és 81. cikk.

⁵¹ Anti-Discrimination Centre Memorial Brussels 2023.

⁵² IV. Genfi Egyezmény, 11. cikk és I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 5. cikk.

az ICRC. A szervezet semleges közvetítőként tevékenykedik jelenleg is Oroszországban és Belaruszban. Az ICRC moszkvai delegációjának 2024-es éves beszámolója szerint családegyesítéseket és biztonságos határátlépéseket szervezett, közreműködött az elesettek földi maradványainak átadásában, és fenntartotta a kapcsolatot a hadifoglyok és hozzátartozói között. Rendszeres párbeszédet folytat mindkét oldalon minisztériumokkal, ombudsmani hivatalokkal, valamint egyházi és akadémiai partnerekkel a segítségnyújtás összehangolása érdekében. Ezenkívül az ICRC keresőszolgálati feladatainak keretében kifejezetten az orosz–ukrán konfliktusra létrehozott egy központi felkutatási ügynökséget (Central Tracing Agency Bureau, CTA) Genfben. A CTA a humanitárius jog által meghatározott semleges közvetítőként működik. Összegyűjti, ellenőrzi, rendszerezi és biztonságosan megőrzi a fogságba esett, eltűnt vagy elhunyt katonai és polgári személyekre vonatkozó adatokat, majd ezeket a megfelelő adatvédelmi és titkosítási garanciák mellett a hadviselő felek között továbbítja. Fogadja és kezeli a hozzátartozói megkereséseket, majd ezek és saját adatforrásai alapján felkutatja és azonosítja a keresett személyeket, megállapítja hollétüket, és értesíti az érintetteket.⁵³

Mind ez idáig az ICRC néhány tucat gyermek hazatérését segítette elő az orosz és ukrán hatóságokkal, valamint katari tisztségviselőkkel együttműködésben.⁵⁴ 2023 közepe óta Katar is rendszeresen közreműködik az Oroszországba vagy a megszállt területekre szállított ukrán gyermekek hazatelepítésében.⁵⁵ Katari közvetítéssel 2024 első felében 22 gyermek tért vissza ukrainai családjához, majd novemberben újabb átadásra került sor, amelynek keretében hét ukrán és két orosz gyermeket juttattak vissza hozzátartozóikhoz.⁵⁶

Megfelelő ellátás biztosítása

Az egykori volt Jugoszlávia Nemzetközi Büntető Törvényszéke (ICTY) a *Blagojević & Jokić* ügyben hangsúlyozta, hogy az evakuálást végrehajtó félnek aktív kötelezettsége van a civilek alapvető szükségleteinek kielégítésére vonatkozóan, és nem elegendő pusztán megakadályozni a velük szembeni atrocitásokat. A kötelezettség magában foglalja a megfelelő elszállásolást, a rendszeres étellemezést, valamint a civilek biztonságának folyamatos védelmét a kiürítés teljes időtartama alatt.⁵⁷ A megfelelő ellátás követelményén belül a gyermekek számára előírt speciális védelem kiterjed arra is, hogy távollétük idején is folyamatosan biztosítani kell számukra az oktatást, ideértve a vallási és erkölcsi nevelést is, a szülők kívánságainak megfelelően.⁵⁸ Ezek a kritériumok bizonyos esetleírások alapján nem valósultak meg maradéktalanul.

⁵³ International Committee of the Red Cross 2022.

⁵⁴ International Committee of the Red Cross 2025.

⁵⁵ Russia Returns 3 Ukrainian Children With Qatari Mediation 2025.

⁵⁶ Al Jazeera 2024.

⁵⁷ Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić, Judgment of 17 January 2005, Case No. IT-02-60-T, Trial Chamber I., 597–601. paragrafusok.

⁵⁸ I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 78. cikk.

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsa pár héttel a háború kitörése után létrehozott egy kifejezetten Ukrajnával foglalkozó független nemzetközi vizsgálóbizottságot (COI). Feladata, hogy az Ukrajna ellen indított orosz offenzívával összefüggésben álló, egyelőre feltételezett, emberi jogi jogsértéseket és nemzetközi bűncselekményeket kivizsgálja.⁵⁹ A COI 2023. márciusi jelentése szerint az eredetileg szülői beleegyezéssel a Krím félszigeten vagy Oroszország egyéb területén táborozó ukrán gyermekeket a frontvonal alakulása miatt az orosz hatóságok biztonságuk érdekében átszállították más, hasonló intézményekbe.⁶⁰ A rekreációs vagy üdülő- és táborozóhelyekre vonatkozóan a már említett Conflict Observatory 2023. februári jelentésében (Yale I.) részletezte, hogy legalább 43 különböző, orosz működtetésű intézményt azonosított Szibériától egészen a Csendes-óceán keleti partjáig. Orosz források megerősítették, hogy ezekben a létesítményekben elhelyeztek ukrán gyermekeket, és a Yale I. szerint számuk elérhette a több ezret. Ugyanakkor a pontos adatok meghatározását nehezíti, hogy a táborokban nagyon különböző háttérű gyermekek kaptak helyet: voltak köztük családi felügyelet alatt állók, árvák, intézetben nevelkedők, valamint olyanok is, akiknek gondviselői helyzete a háború következtében vált bizonytalanná.⁶¹ Tanúvallomások alapján ezekben a létesítményekben a gyermekek akár több hónapig is maradtak, és ott-tartózkodásuk idején az ellátásukban számos hiányosság mutatkozott. A gyermekek közül sokan szűkös vagy szennyezett környezetben éltek, koszos ruhát kaptak, nem jutottak megfelelő étkezéshez. A fogytékkal élők nem kapták meg a számukra szükséges gyógyszert és gondozást, sőt egyes helyeken verbális bántalmazásnak voltak kitéve.⁶² A COI 2023. októberi jelentésében még súlyosabb esetekről számolt be. Hasonló módon, táborokból más táborokba evakuált gyermekek közül egy 10 éves fiút, miután összeveszett egy társával, a tábor személyzete büntetésként pszichiátriai intézménybe küldött. Előfordult, hogy a tábori személyzet megütötte, és azzal fenyegette a gyermekeket, hogy orosz nevelőcsaládnál helyezik el őket. Voltak, akiket azzal is nyomasztottak, hogy hamarosan fegyvert kapnak, és orosz ellenőrzőpontokon kell majd szolgálniuk.⁶³ Az ilyen körülmények között végrehajtott evakuálás nem felel meg a jogi követelményeknek, még akkor sem, ha a biztonsági indok alapvetően ténylegesen helytálló.

A megfelelő ellátás biztosítását elősegítheti például különböző védelmi zónák létrehozása. A IV. Genfi Egyezmény 14. cikke lehetővé teszi egészségügyi és biztonsági övezetek kialakítását a sebesültek, betegek, idősek, terhes nők, 15 év alatti gyermekek és anyák védelmére. Ezek a harctéren kívül elhelyezett, hosszabb távra létrehozott övezetek védelmet nyújtanak a harci cselekmények hatásainak leginkább kitétt személyek számára. Másrészt az előre felszerelt környezetben elhelyezés megkönnyíti az alapvető ellátás biztosítását. Harmadrészt pedig a kórházi és biztonsági övezetek lehetővé teszik, hogy az evakuálás ne *ad hoc* módon történjen, hanem rendezett és ellenőrzött körülmények

⁵⁹ United Nations Human Rights Council [é. n.].

⁶⁰ Independent International Commission of Inquiry on Ukraine 2023a: 16–17. (98–102. bekezdések).

⁶¹ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 17.

⁶² BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 17.

⁶³ Independent International Commission of Inquiry on Ukraine 2023b: 100–102. bekezdések.

között valósuljon meg.⁶⁴ Az ezt követő 15. cikk az úgynevezett semlegesített övezetekről rendelkezik. Ezeket, a kórházi és biztonsági övezetekkel ellentétben, átmeneti jelleggel és közvetlenül a háborús övezetekben alakítják ki. Fő céljuk, hogy minden megkülönböztetés nélkül ideiglenes menedéket biztosítsanak azoknak a civileknek, akik nem vesznek részt a harcokban, valamint a sebesülteknek és a betegeknek, akár civil, akár katonai személyekről van szó. A semlegesített övezetek a tényleges evakuálás előkészítésének és lebonyolításának pufferzónáiként is működhetnek, ugyanis biztonságos gyülekezési pontot nyújtanak, mielőtt az érintetteket a tartósabb védelmet biztosító kórházi és biztonsági övezetekbe szállítanák. Mindkét esetben alapfeltétel a nemzetközi felügyelet. A 14. cikk szerinti kórházi és biztonsági övezetek létrehozásában és elismerésében az ICRC és a Védőhatalmak játszanak kiemelt szerepet. A 15. cikk által szabályozott semlegesített övezetek esetében azonban szélesebb a kör, ugyanis az ICRC és a Védőhatalmak mellett más, semleges államok és humanitárius szervezetek is felléphetnek közvetítőként. Ez a nemzetközi felügyeleti mechanizmus biztosítja, hogy az evakuálás ne váljon önkényes hatósági intézkedéssé, hanem átláthatóan és jogilag szabályozott keretek között menjen végbe.⁶⁵

A háború kirobbanása óta nincs arról beszámoló, hogy a 14. vagy a 15. cikk előírásainak megfelelő védelmi övezeteket alakítottak volna ki.⁶⁶ 2022 márciusában ugyan több humanitárius folyosót is létrehoztak a harcok által leginkább sújtott városok lakói számára, de ezek nagyrészt nem bizonyultak biztonságosnak.⁶⁷ Az ukrán fél beszámoló szerint Mariupolban a kijelölt humanitárius útvonalakat orosz támadások érték, ami teljesen megghiúsította a civilek biztonságos távozását.⁶⁸ Szumi városából viszont 2022. március 8-án első ízben sikerült több ezer lakost és külföldi diákot evakuálni, ami ritka példája a sikeres kimenekítésnek.⁶⁹ Ezenkívül Oroszország-szerre, úgynevezett ideiglenes elhelyezési pontokra (PTP) kerültek civilek, köztük árva vagy magukra hagyott gyermekek, akik sok esetben hosszú hónapokat, akár éveket is ott töltöttek. Ezek az intézmények azonban számos beszámoló szerint nem feleltek meg az I. Kiegészítő Jegyzőkönyvben rögzített, gyermekekre vonatkozó különleges követelményeknek. A távollét teljes ideje alatt ugyanis nem biztosították számukra a megfelelő oktatást, valamint a szülők kívánságai szerinti vallási és erkölcsi nevelést. A gyermekek gyakran súlyos nehézségekkel szembesültek az idegen környezetben történő iskolai beilleszkedés során, és nem kapták meg a helyzetükhöz szükséges pszichológiai támogatást.⁷⁰ Mindezek a körülmények nemcsak a 14. és 15. cikkben szabályozott védelmi zónák követelményeinek nem felelnek meg, hanem az evakuálás teljes folyamatára vonatkozó megfelelő ellátás kritériumainak sem.

⁶⁴ IV. Genfi Egyezmény, 14. cikk és PICTET 1958: 120. és 127–129.

⁶⁵ IV. Genfi Egyezmény, 15. cikk és PICTET 1958: 120. és 129–131.

⁶⁶ SCHMITT 2022b.

⁶⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 2022: 14–15. (38. és 41. bekezdés).

⁶⁸ STERN et al. 2022.

⁶⁹ SAWYER 2022.

⁷⁰ Anti-Discrimination Centre Memorial Brussels 2023 és: I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 78. cikk.

Ideiglenesség és a visszatérés lehetősége

A kényszerű áttelepítések alóli kivételes esetek alapvető követelménye az ideiglenesség. A IV. Genfi Egyezmény 49. cikke kimondja, hogy az evakuált védett személyeket a lehető leghamarabb vissza kell juttatni otthonaikba, amint a térségben a harci cselekmények véget értek.⁷¹ Ez az idő jelen tanulmány írásakor – 2025 nyara – még nem érkezett el. Ahhoz azonban, hogy az áttelepítés ideiglenes maradjon, nélkülözhetetlen lépéseket tenni a visszatérés biztosítása érdekében.

Azonosítás és nyilvántartásba vétel

A visszatérés biztosításához szorosan kapcsolódik a gyermekek azonosításának és származásuk nyilvántartásba vételének követelménye.⁷² A IV. Genfi Egyezmény 136. cikke értelmében már egészen az ellenségeskedések kezdetétől, illetve a megszállás ideje alatt minden hadviselő fél köteles egy hivatalos Központi Tájékoztató Irodát létrehozni. Ennek az intézménynek a feladata a harcoló felek fennhatósága alatt álló védett személyek adatainak összegyűjtése és továbbítása a másik fél részére. Minden hadviselő fél köteles a Központi Tájékoztató Irodán belül külön részleget létrehozni a kétséges személyazonosságú gyermekek azonosítására, illetőleg szüleik vagy más közeli hozzátartozóik adatainak rögzítésére.⁷³ Az EBESZ 2023. májusi jelentése szerint az ukrán fél eleget tett kötelezettségeinek, és létrehozott egy olyan Nemzeti Tájékoztató Irodát, amely ezeket a feladatokat ellátja. Orosz részről ezeket a teendőket az orosz emberi jogi és gyermekjogi ombudsman végzi az Oroszországban lévő ukrán gyermekek ügyében, ideértve a megszálló hatóságok által áthelyezetteket is. Beszámolók szerint azokról a gyermekekről is próbálnak adatokat gyűjteni, akiknek a szülei meghaltak vagy nem elérhetők. Az EBESZ-jelentés megállapításai szerint Lvova-Bełova a moszkvai térség illetékes hatóságaival együtt az állami adatbázisban, valamint az ICRC adatbázisaiban kutat hozzátartozók után.⁷⁴ Továbbá jelezte, hogy hivatala találkozott az ICRC, az UNICEF és a Refugees International képviselőivel, és „minden rendelkezésre álló információt” átadott az ukrán gyermekek helyzetéről. Ezt azonban csak az ICRC erősítette meg. Az orosz gyermekjogi biztos ugyan jelentős szerepet vállal az Oroszországban tartózkodó, kísérő nélkül maradt ukrán gyermekek elhelyezésében, mandátuma azonban egyelőre nem tekinthető azonosnak a IV. Genfi Egyezmény szerinti Központi Tájékoztató Iroda feladatkörével.⁷⁵ Emellett pedig számos olyan esetet dokumentáltak, amikor a gyermekekre bízta, hogy maguk keressék fel szüleiket és hozzátartozóikat, gyakran az áttelepítés során az őrizetükért felelős személyek együttműködése nélkül. Előfordult,

⁷¹ PICTET 1958: 280.

⁷² IV. Genfi Egyezmény, 50. cikk 2. bekezdés és I. Kiegészítő Jegyzőkönyv, 78. cikk 3. bekezdés.

⁷³ IV. Genfi Egyezmény, 50. cikk 4. bekezdés.

⁷⁴ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 30.

⁷⁵ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 31.

hogyan a szülők csupán a véletlennek köszönhetően bukkantak áttelepített gyermekük nyomára. Voltak, akik felismerték gyermeküket az orosz sajtóban és közösségi médiában terjedő képeken, amelyeket egyébként nem családegyesítés céljából tettek közzé orosz részről. Az EBESZ vizsgálóbizottsága 20 ilyen körülmények között hazajutott ukrán gyermek esetéről értesült.⁷⁶

Családegyesítés

A IV. Genfi Egyezmény 26. cikke és az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 74. cikke világosan előírja, hogy a konfliktusban részes feleknek kötelességük segíteni a szétszakadt családok újraegyesítését, és támogatni az ezzel foglalkozó szervezetek munkáját. Számos kísérő nélkül maradt ukrán gyermek számára rendkívül nehéz a családtaggal vagy gyámokkal való újraegyesítés folyamata. Amennyiben a gyermek rendelkezik is a megfelelő okmányokkal, a megszálló orosz hatóságok gyakran megkövetelik ukrán részről a személyes intézkedést. Volt, hogy nem engedték haza a nyári táborok befejezése után a Harkiv megszállt részeiből származó gyermekeket. Az orosz hatóságok pedig azt követelték a szülőktől, hogy személyesen menjenek értük, ami nagyrészt lehetetlennek bizonyult. A jelenlegi helyzet szerint nincs általános, hatékony és átlátható orosz mechanizmus a gyermekek és ukrainai hozzátartozóik újraegyesítésére. Az EBESZ jelentése szerint ennek terhe nagyrészt magánszemélyekre hárul, az ukrán Ideiglenesen Megszállt Területek Reintegrációs Minisztériumának, önkénteseknek, civil szervezeteknek és esetenként egyes orosz tisztviselők informális közvetítésének támogatásával. Mindez sérti a család egységét védeni kívánó előírásokat, indokolatlanul elhúzza az ukrán gyermekek oroszországi tartózkodását, és végső soron jogszerűtlenné teszi áttelepítésüket.⁷⁷

A visszatérés ellehetetlenítése

Az evakuálás átmeneti jellegének biztosításához másfelől elengedhetetlen, hogy a folyamat során ne tegyenek a visszatérést megghiúsító, visszafordíthatatlan lépéseket.⁷⁸ Végleges intézkedésként értelmezhető az ukrán gyermekek kényszerített örökbefogadása. Ebben a folyamatban az első lépés a vonatkozó orosz nemzeti szintű szabályozás megváltoztatása volt. 2022 májusában Vlagyimir Putyin elnök rendeletben lehetővé tette, hogy a Donyeckből, Luhanszkból és más ukrán területekről származó árva vagy szülői felügyelet nélkül maradt gyermekek számára a gyámjaik vagy az őket ellátó intézmények vezetői kérelmezhessék az orosz állampolgárságot. A gyermekeknek ebbe

⁷⁶ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 41–42.

⁷⁷ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 44. és Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine 2025.

⁷⁸ Prosecutor v. Radoslav Brđanin, Judgment of 1 September 2004, Case No. IT-99-36-T, Trial Chamber II 549–550. bekezdések.

a folyamatba nem volt beleszólásuk, és az állampolgárság megadása után jogilag lehetővé vált végleges elhelyezésük orosz családoknál. Ugyanebben az évben októberben, miután Oroszország annektálta Donyeck, Luhanszk, Harkiv és Zaporizzsja régiókat, az ott élők automatikusan orosz állampolgárságot kaptak. Ezt követően egy újabb elnöki rendelet, majd 2023 márciusában egy szövetségi törvény tovább egyszerűsítette az orosz állampolgárság odaítélését a gyermekek számára.⁷⁹

A COI kutatási eredményei között mind a kényszerű áttelepítés indokolatlan elhúzódsának, mind a visszatérés megakadályozásának ékes példája az a 2022. májusi ügy, amikor egy mariupoli gyermekjóléti központból 31 ukrán gyermek lett áttelepítve Oroszország területére. A központban tartózkodó gyermekek egy része árva, vagy szülői felügyelet nélkül állami intézményekben nevelkedett, mások a harcok következtében elvesztették a kapcsolatot szüleikkel vagy nevelőszüleikkel. A COI által megszerzett hivatalos iratok szerint az átszállítást „rekreációs” célból engedélyezték a hozzátartozók vagy törvényes képviselők ideiglenesen, 2022 június végéig bezárólag. A gyermekek áttelepítéséhez a hozzájárulást a központ megbízott igazgatója adta, akit az orosz megszálló hatóságok neveztek ki. A COI információi alapján 3 gyermek kivételével, akiket saját édesapjuk vitt vissza Ukrajnába, a többség az előzetesen megjelölt egy hónapos időszakon túl is Oroszországban maradt, nevelőcsaládoknál vagy ideiglenes gyámság alatt.⁸⁰

Ennek a 31 mariupoli gyermeknek az esetéről is beszélt többek között Lvova-Belova a 2023. áprilisi Arria-formátumú értekezleten. Az orosz gyermekjogi biztos elmondása szerint az orosz hatóságok a gyermekekkel megvitatták a hazatérésük lehetőségét, ám sokuknak nem volt hova visszamenni. Ezért a 31 gyermekből végül 22 gyámság alá került Oroszországban, 3-ért pedig az édesapjuk maga ment el, ahogy azt már említettük. Lvova-Belova hangsúlyozta, hogy Moszkva szándékában állt a 3 gyermek hazaszállítása, azonban a biológiai apa személyesen érkezett értük, megelőzve az orosz hatóságokat. A gyermekek ügyintézésének elhúzódsát azzal indokolta, hogy az ukrán önkéntesek nem működhetnek együtt közvetlenül az orosz hatóságokkal, így az eljárás orosz önkénteseken keresztül zajlik, ami lassítja a folyamatot.⁸¹ Ennek a 31 fős gyermekcsoportnak az esetére kiter a HRL harmadik, 2024. év végi jelentése (Yale III.) is. A Yale III. kifejezetten az ukrán gyermekek Oroszországba való deportálását, átnevelését és kényszerű örökbefogadását vizsgálja.⁸² A jelentés szerint 2022. május végén az orosz gyermekjogi biztos, 2023. áprilisi állásfoglalásával ellentétben, úgy nyilatkozott, hogy a Mariupolból Oroszországba szállított 31 gyermek „az elsők között lesz örökbe fogadható”.⁸³

Már önmagában megkérdőjelezhető az orosz gyermekjogi biztos állítása arra vonatkozóan, hogy az átszállított gyermekekkel vitatták meg visszatérésüket. A humanitárius jog szempontjából a IV. Genfi Egyezmény 24. és 50. cikke egyértelművé teszi, hogy a gyermekek gondozása, nevelése és személyazonosságuk védelme állami hatósági

⁷⁹ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 19–20.

⁸⁰ Independent International Commission of Inquiry on Ukraine 2023b: 18. (98–99. bekezdés).

⁸¹ RussiaUN 2023: 28:11-től 30:45-ig.

⁸² RAYMOND et al. 2024.

⁸³ Yale School of Public Health Humanitarian Research Lab 2024: 22. és 49.

feladat. Mindezt pedig a megszálló hatalomnak a helyi vagy nemzeti hatóságokkal együttműködve kell biztosítania. Ennek fényében a gyermekekkel való egyeztetés nem tekinthető megfelelő vagy elegendő eljárásnak. Emberi jogi megközelítésből ugyancsak problémás a kérdés. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 12. cikke ugyan előírja, hogy a gyermek véleményét minden őt érintő ügyben figyelembe kell venni, és meghallgatását biztosítani kell, ez azonban kiegészíti, nem pedig helyettesíti az állami és hatósági döntéshozatalt.

A 2023. áprilisi Arria-formátumú meetingen Lvova-Bełova általánosságban is visszautasította az ukrán gyermekek kényszer-örökbefogadására vonatkozó vádakat. Kiemelte, hogy nem örökbefogadásról van szó, hanem ideiglenes gyámságról vagy gondozásról. Hozzátette, hogy a vér szerinti szülők bármikor jelentkezhetnek a gyermekeikért, az orosz hatóságok minden egyes esetet egyedileg vizsgálnak meg, és lehetővé teszik a gyermekek családjukhoz való visszakerülését.⁸⁴ A civil szervezetek beszámolóí, valamint az áldozatok és tanúk nyilatkozatai viszont más képet mutatnak. Ezek alapján Oroszország nemcsak hogy nem segíti az ukrán gyermekek hozzátartozóinak felkutatását, hanem kifejezetten akadályozza azt. Nem vezet nyilvántartást az érintett gyermekekről, rendszeresen más helyszínekre telepíti őket, valamint a hivatalos iratokban ukrán neveik oroszosított változatát használja.⁸⁵ A Yale III. 314 ukrán gyermek esetét dokumentálta, akiket az orosz hatóságok által működtetett, központilag szervezett program keretében szállítottak Oroszország területére. Közülük 208-at orosz családoknál helyeztek el, és legalább 67 gyermek esetében bizonyított, hogy orosz állampolgárságot kaptak. A kutatás továbbá 148 gyermeket azonosított, akiket hivatalos adatbázisokban tüntettek fel, többségüket kifejezetten örökbefogadásra megjelölve.⁸⁶ Az OHCHR 2024-es ország-specifikus jelentése Ukrajna helyzetéről szintén megerősítette, hogy ukrán gyermekek jelentek meg orosz örökbefogadási weboldalakon.⁸⁷

A IV. Genfi Egyezmény 50. cikke kimondja, hogy a megszálló hatalom semmilyen körülmények között nem változtathatja meg a gyermekek személyi állapotát. Az orosz állampolgárság tömeges megadása és az örökbefogadások előmozdítása ennek a tilalomnak a nyílt megszegését jelenti. Ezzel a lépéssel a gyermekek jogi és társadalmi helyzete visszafordíthatatlanul megváltozik, és a visszatérés lehetősége gyakorlatilag megszűnik. Még ha a kitelepítések indokaként hivatkozott biztonsági szempontok önmagukban jogszerűnek is minősülhetnének, a visszatérés lehetőségének hiánya egyértelművé teszi, hogy a folyamat nem átmeneti. A kényszerített örökbefogadás vonatkozásában jelentős emberi jogi hiányosságok is megállapíthatók. Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 7. cikke kimondja, hogy minden gyermeknek joga van a születéskor anyakönyvezett névhez és állampolgársághoz. Az államoknak pedig kötelességük tiszteletben tartani és megőrizni a gyermek személyazonosságát.⁸⁸ A szülőktől való elválasztás kizárólag

⁸⁴ RussiaUN 2023: 33:37-től 34:40-ig.

⁸⁵ BILKOVA–HELLESTVEIT–ŠTEINERTE 2023: 21.

⁸⁶ Yale School of Public Health Humanitarian Research Lab 2024: 1–2.

⁸⁷ Office of the High Commissioner for Human Rights 2025: 16. (85. bekezdés).

⁸⁸ 1991. évi LXIV. törvény 8. cikk.

akkor megengedett, ha azt az illetékes hatóság a gyermek mindenekfelett álló érdekében, bírói felülvizsgálat mellett rendeli el.⁸⁹ Az örökbefogadás pedig szintén csak a gyermek elsődleges érdekeit szolgálva, illetékes hatóság engedélyével lehetséges. Válsághelyzetben ez a kötelezettség különösen hangsúlyos, ugyanis az elszakított gyermekeket nem lehet automatikusan árvának tekinteni. Örökbefogadás csak akkor merülhet fel, ha a család felkutatása minden lehetséges módon kimerült. A nemzetközi örökbefogadás pedig még ezen belül is a legvégső megoldás, amely szigorú előírások mentén valósulhat meg.⁹⁰ Mindennek fényében megállapítható, hogy a vizsgált intézkedések ellentmondanak az emberi jogi előírásoknak, és szembemennek a jogszerű evakuálás alapvető kritériumaival.

Nemzetközi büntetőjogi vonatkozások

Az orosz–ukrán konfliktus során elkövetett bűncselekmények minősítése végső soron a bíróságok hatáskörébe tartozik.⁹¹ Ezen a ponton azonban már vázolható, hogy a jelentésekben feltüntetett esetek milyen büntetőjogi következményekkel járhatnak.

Először is a IV. Genfi Egyezmény 147. cikke szerint a védett személyek jogellenes deportálása vagy kitelepítése súlyos jogsértésnek minősül. Ezt az I. Kiegészítő Jegyzőkönyv 85. cikkének (4)(a) pontja tovább erősíti, majd az (5) bekezdés a háborús bűncselekmények közé sorolja. A genfi egyezmények által megállapított súlyos jogsértések elkövetői ellen az egyetemes joghatóság elve alapján egyrésztől bármely államnak lehetősége van eljárást folytatni, függetlenül attól, hogy adott ország része-e a szóban forgó konfliktusnak vagy sem.⁹² Másrészt pedig a súlyos jogsértések esetében a humanitárius jog rendszere az államokra kötelezettséget is ró. Ezeket a jogsértéseket ugyanis a nemzeti jogban büntetendővé kell tenni. Az *aut dedere aut iudicare* elve alapján az elkövetőket vagy saját bíróság előtt kell felelősségre vonni, vagy ki kell adni egy olyan államnak, amely vállalja a büntetőeljárás lefolytatását.⁹³

Másodszor, az ICC elfogatóparancsa szerint Vlagyimir Putyin és Marija Lvova-Belova esetében megalapozott a gyanú, hogy egyéni büntetőjogi felelősség terheli őket ukrán gyermekek kényszerű áttelepítése miatt a Római Statútum 8. cikk (2)(a)(vii) és a 8. cikk (2)(b)(viii) pontjai alapján.⁹⁴ Az ICC Római Statútuma a genfi egyezmények súlyos jogsértései közül többet is háborús bűncselekménynek minősít. A háborús bűncselekmények elkövethetők nemzetközi és nem nemzetközi jellegű fegyveres összecsúzás során is.⁹⁵ Nemzetközi fegyveres konfliktus keretében a Statútum 8. cikkének

⁸⁹ 1991. évi LXIV. törvény 9. cikk.

⁹⁰ UNICEF 2022: 7. pont és 1991. évi LXIV. törvény 21. cikk.

⁹¹ VARGA 2025: 202–203.

⁹² IV. Genfi Egyezmény 146. cikk.

⁹³ GILLICH 2025: 85.

⁹⁴ International Criminal Court 2023.

⁹⁵ International Committee of the Red Cross [é. n. b].

(2)(a)(vii) bekezdése háborús bűncselekményként határozza meg a jogellenes deportálást és erőszakos kitelepítést. A 8. cikk (2)(b)(viii) pontja ugyanebbe a kategóriába sorolja és tiltja, hogy a megszálló hatalom saját civil lakosságának egy részét a megszállt területre telepítse, valamint azt is, hogy a megszállt lakosságot részben vagy egészben kitelepítse vagy deportálja, akár az adott területen belül, akár azon kívül. A Nemzetközi Büntetőbíróság a Bűncselekmények tényállási elemei 8. cikkének bevezető rendelkezése kifejezetten előírja, hogy a bűncselekményként értelmezett magatartásokat mindig a fegyveres konfliktusokat szabályozó nemzetközi jog keretein belül kell értelmezni.⁹⁶ Ebből következően egyértelműen megállapítható, hogy minden olyan áttelepítés, amely nem felel meg a genfi egyezmények, kiegészítő jegyzőkönyvek, valamint a nemzetközi szokásjog rendelkezéseinek, jogellenesnek minősül.

Harmadszor, a háborús bűncselekmények gyanúja mellett felmerült az emberiesség elleni bűncselekmények és a népirtás kérdése. A Római Statútum 7. cikkének (1)(d) pontja a deportálást és az erőszakos kitelepítést az emberiesség elleni bűncselekmények között is feltünteti. Az emberiesség elleni bűncselekmények a polgári lakosság ellen irányuló, különösen embertelen cselekmények, amelyek nemcsak háborús helyzetben, hanem békeidőben is elkövethetők. Nemzetközi bűncselekménynek akkor tekinthetők, ha a polgári lakosságot módszeres, széles körű és szervezett támadás éri.⁹⁷ Ehhez elengedhetetlen, hogy a támadás tervszerűen, megfelelő erőforrások bevonásával, magas politikai szinten meghozott döntések nyomán valósuljon meg. A jogi minősítéshez továbbá szükséges, hogy az elkövetőket politikai, etnikai vagy vallási indíték motiválja, és bizonyítható legyen az erre vonatkozó, tudatos szándék.⁹⁸ Mindennek fényében az ukrán gyermekek erőszakos áthelyezésének körülményei a megszállt területekre vagy Oroszországba bizonyos esetekben az emberiesség elleni bűncselekmények gyanúját is megalapozhatják.

A népirtás a „bűnök bűne”,⁹⁹ tilalma pedig *ius cogens*, tehát mindenkor feltétlen alkalmazást igényel.¹⁰⁰ Az emberiesség elleni bűncselekményekhez hasonlóan fegyveres konfliktus során és békeidőben is elkövethető, az emberi méltóság és az emberiség alapvető értékei ellen irányuló bűncselekmény.¹⁰¹ Az 1948-as Genocídium Egyezmény 2. cikke szerint népirtásnak minősülhet valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási (a) csoport tagjainak megölése, (b) számukra súlyos testi vagy lelki sérelem okozása, (c) a csoport teljes vagy részleges fizikai elpusztítását célzó életfeltételek kikényszerítése, (d) a születések meggátolására irányuló intézkedések, (e) valamint a gyermekek más csoporthoz való erőszakos átvitele. A népirtást más nemzetközi bűncselekményektől az különbözteti meg, hogy a lényegi elem az elkövető szándéka egy csoport teljes vagy részleges megsemmisítésére. A bűnösség megállapításához elegendő e szándék fennállása,

⁹⁶ International Criminal Court 2011: Introduction to Article 8, para. 2.

⁹⁷ VARGA 2024: 583–584.

⁹⁸ HOFFMANN 2017: 41–42.

⁹⁹ GILLICH 2025: 80.

¹⁰⁰ United Nations [é. n.].

¹⁰¹ M. NYITRAI 2006: 197–199.

függetlenül a tényleges eredménytől.¹⁰² A Római Statútum 6. cikke teljes egészében átvette ezt a meghatározást. Az orosz–ukrán konfliktus vonatkozásában a népirtás gyanúja a Genocídium Egyezmény 2. cikk (e) pontja értelmében, az ukrán gyermekek kényszeres átteleptése kapcsán merült fel. Bármely társadalom jövője alapvetően a gyermekeken múlik, ezért egy nemzeti csoport gyermekeinek másik csoporthoz való erőszakos áttelepítése közvetlenül veszélyezteti az adott közösség fennmaradását. Ebből kifolyólag fennálhat annak a lehetősége, hogy az ukrán gyermekek nagyszabású és szisztematikus áttelepítése Oroszországba, valamint későbbi örökbeadásuk kimeríti a bűncselekmény objektív elemét. Azonban a népirtás szándéka és annak bizonyítása kulcsfontosságú a minősítéshez, ez pedig a gyakorlatban rendkívül nehéz. Az ukrán gyermekek esetében a jelenleg rendelkezésre álló információk nem elegendők ahhoz, hogy a mostaninál mélyebb vagy részletesebb jogi megállapításokat lehessen tenni.¹⁰³

Összegzés

A gyermekek kényszeráttelepítésének kérdése az orosz–ukrán háborúban rendkívül aktuális és érzékeny téma, amelyhez az elmúlt években óriási mennyiségű forrásanyag gyűlt össze. Ezek a jelentések, nyilatkozatok és vizsgálati anyagok sokszor egymásnak is ellentmondanak, ami megnehezíti bármiféle pontos vagy végleges következtetés levonását. Jelen tanulmány ezért arra törekszik mindössze, hogy a rendelkezésre álló és elérhető adatokat a nemzetközi humanitárius jog keretében értelmezze.

A tanulmány a gyermekek számára biztosított általános és speciális védelem szempontjából értelmezte a humanitárius jog kényszeres áttelepítésre vonatkozó szabályait. Ezen keresztül megvizsgálta, hogy a különböző források által dokumentált esetekben miként és miért merülhet fel a súlyos jogsértések gyanúja, és ezeknek milyen büntetőjogi vonzata lehet.

Továbbra is elengedhetetlen a független vizsgálatok folytatása, valamint a nemzetközi jogi fórumok fokozott szerepvállalása a feltételezett jogsértések értékelésében.

Felhasznált irodalom

- Al Jazeera (2024): Russia and Ukraine to Exchange More Children After Qatar-Brokered Deal. *Al Jazeera*, 2024. november 29. Online: <https://www.aljazeera.com/news/2024/11/29/russia-and-ukraine-to-exchange-more-children-after-qatar-brokered-deal>
- Amnesty International (2022): *Ukraine: "Like a Prison Convoy": Russia's Unlawful Transfer and Abuse of Civilians in Ukraine during 'Filtration'*. Online: <https://www.amnesty.org/en/documents/eur50/6136/2022/en/>

¹⁰² VARGA 2024: 584.

¹⁰³ GILLICH 2025: 82–83.

- Anti-Discrimination Centre Memorial Brussels (2023): *Violation of the Rights of Children Taken from Ukraine to Russia and Belarus as a Result of Russian Military Aggression*. 2023. június 12. Online: <https://adcmemorial.org/en/publications/violation-of-the-rights-of-children-taken-from-ukraine-to-russia-and-belarus-as-a-result-of-russian-military-aggression/>
- BÍLKOVÁ, Veronika – ŠTEINERTE, Elina (2024): The Moscow Mechanism Expert Report: On the Arbitrary Deprivation of Liberty of Ukrainian Civilians by the Russian Federation. *EJIL: Talk!*, 2024. május 23. Online: <https://www.ejiltalk.org/the-moscow-mechanism-expert-report-on-the-arbitrary-deprivation-of-liberty-of-ukrainian-civilians-by-the-russian-federation/>
- BÍLKOVÁ, Veronika – HELLESTVEIT, Cecilie – ŠTEINERTE, Elina (2023): *Report on Violations and Abuses of International Humanitarian and Human Rights Law, War Crimes and Crimes Against Humanity, Related to the Forcible Transfer and/or Deportation of Ukrainian Children to the Russian Federation*. Online: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/542751.pdf>
- GILLICH, Ines (2025): Forced Adoptions of Ukrainian Children from an International Human Rights and Humanitarian Law Perspective. *Pace International Law Review*, 37(1), 57–88. Online: <https://doi.org/10.58948/2331-3536.1442>
- HENCKAERTS, Jean-Marie (2005): Tanulmány a nemzetközi humanitárius szokásjogról: Hozzájárulás a fegyveres összeütközések során alkalmazandó jogszabályok megértéséhez és tiszteletben tartásához. *International Review of the Red Cross*, 87(857), 175–212. Online: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/hun-irrc_857_henckaerts.pdf
- HENCKAERTS, Jean-Marie – DOSWALD-BECK, Louise (2005): *Customary International Humanitarian Law, Volume I: Rules*. Cambridge: Cambridge University Press. Online: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804700>
- HOFFMANN Tamás (2017): Az emberiség elleni bűncselekmények nemzetközi és magyar jogi szabályozása. *Állam- és Jogtudomány*, 58(1), 29–55. Online: https://epa.oszk.hu/04100/04129/00015/pdf/EPA04129_allam-es_jogtudomany_2017_1_029-055.pdf
- Independent International Commission of Inquiry on Ukraine (2023a): *Report to the Human Rights Council (A/HRC/52/62)*. Online: <https://docs.un.org/en/A/HRC/52/62>
- Independent International Commission of Inquiry on Ukraine (2023b): *Report to the UN General Assembly (A/78/540)*. Online: <https://docs.un.org/en/A/78/540>
- International Committee of the Red Cross (2003): *Legal Protection of Children in Armed Conflict*. Advisory Service on International Humanitarian Law, 02/2003. Online: https://www.icrc.org/sites/default/files/document/file_list/children-legal-protection-factsheet.pdf
- International Committee of the Red Cross (2022): *ICRC's Central Tracing Agency Bureau for the International Armed Conflict between the Russian Federation and Ukraine: Providing Answers to Families*. 2022. június 2. Online: <https://www.icrc.org/en/document/central-tracing-agency-missing-persons-ukraine>
- International Committee of the Red Cross (2025): *ICRC Activities in Luhansk and Donetsk. Facts & Figures*. Online: https://www.icrc.org/sites/default/files/media_file/2025-02/2024_ICRC_MOS_Facts%26Figures_EN_LUH_0.pdf
- International Committee of the Red Cross [é. n. a]. *Protected Persons*. Online: <https://www.icrc.org/en/law-and-policy/protected-persons>

- International Committee of the Red Cross [é. n. b]: *War Crimes* (glossary entry). ICRC Online Casebook. Online: https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/war-crimes
- International Criminal Court (2023): *Situation in Ukraine: ICC Judges Issue Arrest Warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova*. Press Release. 2023. március 17. Online: <https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine-icc-judges-issue-arrest-warrants-against-vladimir-vladimirovich-putin-and>
- M. NYITRAI Péter (2006): *Nemzetközi és európai büntetőjog*, Budapest: Osiris Kiadó.
- Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine (2025): *International Community Calls on Russia to Immediately Return Ukrainian Children*. 2025. augusztus 5. Online: <https://mindev.gov.ua/en/news/mizhnarodna-spilnota-zaklykaie-rosiiu-nehaino-pov-ernuty-ukrainskykh-ditei>
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2022): *The Situation of Human Rights in Ukraine in the Context of the Armed Attack by the Russian Federation, 24 February to 15 May 2022*. Online: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-06-29/2022-06-UkraineArmedAttack-EN.pdf>
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (2025): *The Impact of the Armed Conflict and Occupation on Children's Rights in Ukraine (24 February 2022 – 31 December 2024)*. Online: <https://doi.org/10.18356/9789211073850>
- OHCHR [é. n.]: *Convention on the Rights of the Child – Ratification Status*. Online: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?Treaty=CRC&Lang=en
- ÖDEBRINK, Carina (2025): *Russian Abductions and Deportations of Ukrainian Children*. Online: <https://www.oscepa.org/en/documents/ad-hoc-committees-and-working-groups/parliamentary-support-team-for-ukraine/5294-russian-abductions-and-deportations-of-ukrainian-children-by-carina-oedebrik-eng/file>
- Permanent Mission of the Russian Federation to the UN (2023): *Statement by Permanent Representative Vassily Nebenzia*. 2023. április 5. Online: https://russiaun.ru/en/news/arria_050423
- PICTET, Jean S. (1958): *The Geneva Conventions of 12 August 1949. Commentary – IV Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War*. Geneva: International Committee of the Red Cross. Online: <https://www.legal-tools.org/doc/7d971f/>
- PLATTNER, Denise (1984): Protection of Children in International Humanitarian Law. *International Review of the Red Cross*, 24(240), 140–152. Online: <https://doi.org/10.1017/S002086040006993X>
- RAYMOND, Nathaniel A. – HATHAWAY, Oona A. – HOWARTH, Caitlin N. – KHOSHNOOD, Kaveh (2024): *Intentional, Systematic, & Widespread: Russia's Program of Coerced Adoption and Fostering of Ukraine's Children*. Yale School of Public Health Humanitarian Research Lab, 2024. december 3. Online: <https://medicine.yale.edu/news-article/russias-systematic-program-of-coerced-adoption-and-fostering-of-ukraines-children/>
- Russia Returns 3 Ukrainian Children With Qatari Mediation (2025). *The Moscow Times*, 2025. augusztus 21. Online: <https://www.themoscowtimes.com/2025/08/21/russia-returns-3-ukrainian-children-with-qatari-mediation-a90316>
- RussiaUN [@RUSUNPRESS] (2023): Arria formula “Children & Armed Conflict: Ukrainian Crisis. Evacuating Children from Conflict Zone”. *YouTube*, 2023. április 6. Online: <https://www.youtube.com/watch?v=bMYcHHPCJGc>

- SANDOZ, Yves – SWINARSKI, Christophe – ZIMMERMANN, Bruno szerk. (1986): *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*. Geneva: International Committee of the Red Cross. Online: https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/llmlp/Commentary_GC_Protocols/Commentary_GC_Protocols.pdf
- SAWYER, Ida (2022): Trying to Survive in a Besieged Ukrainian City. *Human Rights Watch*, 2022. március 9. Online: <https://www.hrw.org/news/2022/03/09/trying-survive-besieged-ukrainian-city>
- SCHMITT, Michael N. (2022a): Deportation of Ukrainian Civilians to Russia: The Legal Framework. *Lieber Institute at West Point – Articles of War*, 2022. március 24. Online: <https://lieber.westpoint.edu/deportation-ukrainian-civilians-russia-legal-framework/>
- SCHMITT, Michael N. (2022b): Ukraine Symposium – Protected Zones in International Humanitarian Law. *Lieber Institute at West Point – Articles of War*, 2022. augusztus 24. Online: <https://lieber.westpoint.edu/protected-zones-international-humanitarian-law/>
- Security Council Report (2020): *Arria-formula Meetings: UN Security Council Working Methods*. 2020. december 16. Online: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/arria-formula-meetings.php>
- STERN, David L. – FRANCIS, Ellen – NAKASHIMA, Ellen – SLATER, Joanna (2022): Ukraine Says Russia Thwarting Wider Civilian Evacuations as Sumy Corridor Opens, Thousands Flee. *The Washington Post*, 2022. március 8. Online: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/03/08/evacuation-corridors-ukraine-tuesday/>
- UNICEF (2022): *Guidance for Protecting Displaced and Refugee Children in and Outside of Ukraine*. 2022. november 1. Online: <https://www.unicef.org/emergencies/guidance-protecting-displaced-children-ukraine>
- UNICEF (2024): *Situation Analysis of Children in Ukraine: 2024*. Online: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49206/file/UNICEF_SitAn_2024_ENG.pdf
- United Nations [é. n.]: *Definition of Genocide*. United Nations Office on Genocide Prevention and the Responsibility to Protect. Online: <https://www.un.org/en/genocide-prevention/definition>
- United Nations Human Rights Council [é. n.]: *Independent International Commission of Inquiry on Ukraine*. Online: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicshr-ukraine/index>
- VARGA, Réka (2021): Conflict-Related Sexual Violence: Reasons, Applicable Legal Provisions and Humanitarian Response. In KAJTÁR, Gábor – SONNEVEND, Pál (szerk.): *A nemzetközi jog, az uniós jog és a nemzetközi kapcsolatok szerepe a 21. században. Tanulmányok Valki László tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 557–573.
- VARGA, Réka (2024): The Russian-Ukrainian War: The Possibilities of Ensuring Accountability. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 64(4), 580–588. Online: <https://doi.org/10.1556/2052.2024.00007>
- VARGA, Réka (2025): Effects of War Crimes in the Rome Statute on the System of National Prosecutions. With Particular Emphasis on Universal Jurisdiction. In BÉRES, Nóra (szerk.): *The ICC at 25: Lessons Learnt*. Budapest–Miskolc: Central European Academic Publishing, 195–211. Online: https://doi.org/10.54237/profnet.2025.nbicc_9

Yale School of Public Health Humanitarian Research Lab (2024): *Russia's Systematic Program of Coerced Adoption and Fostering of Ukraine's Children*. A Conflict Observatory Report, 2024. december 3. Online: <https://files-profile.medicine.yale.edu/documents/a7cf7b6a-3418-4e74-a716-3f049323d728>

Yale School of Public Health Humanitarian Research Lab [é. n.]: *Help the Humanitarian Research Lab Keep Finding Ukraine's Abducted Children*. Online: <https://medicine.yale.edu/lab/khoshnood/give-now/>

Nemzetközi szerződések

A népi társas büntetőjogi megelőzése és megbüntetése tárgyában 1948. évi december 9. napján kelt nemzetközi Egyezmény

A polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény

Az 1949. augusztus 12-én kötött Genfi Egyezményeket kiegészítő I. Jegyzőkönyv a nemzetközi fegyveres összeütközések áldozatainak védelméről

A gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény

A Nemzetközi Büntetőbíróság Rómában, 1998. július 17-én elfogadott Statútuma

International Criminal Court (2011): *Elements of Crimes*. Online: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/ElementsOfCrimesEng.pdf>

Esetjog

Prosecutor v. Radoslav Brdanin, Judgment of 1 September 2004, Case No. IT-99-36-T, Trial Chamber II

Prosecutor v. Vidoje Blagojević and Dragan Jokić, Judgment of 17 January 2005, Case No. IT-02-60-T, Trial Chamber I